

75 YILLIK HAYALDEN HAKİKATE: AHISKA'YA KISA BİR YOLCULUK

Av. Mürsel KÖSE

*Bir zamanlar yatıp kalkıp, hiç durmadan anlattılar.
Bizlerin de hayalinde, bir Ahıska yarattılar.*

M. K.

Doğup büyüdüğümüz, gerek Kars merkezinde ve gerek çoğunluğu Ardahan, Posof yöresinde olmak üzere ilimizin hemen hemen bütün ilçe, kasaba ve köylerinde yüzlerce Ahıskalı aileler bulunmaktaydı.

Şehir merkezinde esnaf, tüccar, her dalda zanaatkâr, köylerde çiftçi, besici, arıcı ve hepsi de kendi işinin erbabı, usta, çalışkan aynı zamanda güvenilir ve çoğunlukla güngörmüş saygın, kadın erkek mütedeyyin insanlardı. Fakat ne var ki, hemen hepsi de **dertliyidiler**. Bir araya geldiğimiz zamanlarda, zorunlu nedenlerle terk etmiş oldukları, ata yurt ve yuvalarının, bölünmüş ailelerinin özlemi içerisinde onlar anlatır biz dinlerdik. Çocukluğumuzda ve geçliğimizde, bu insanların anlattıklarını değerlendirecek kültüre ve olgunluğa sahip olmadığımız için, pek bir şey anlamazdık. Zamanla olgunlaştığımızda, onların mağduriyetleriyle, bizler de haşır neşir olmaya başladık.

Biz dünyaya gözümüzü açtığımızda, çarşı ve mahallelerimizde bu insanlarla kaynaşarak birlikte yaşadık, büyüdük. Tanıdıklarımız, gerçek anlamda dostluklarımız ve akrabalıklarımız oldu.

Hemen belirtiyim, bu sözünü ettiğim Ahıskalılar, çeşitli devirlerde Rusya'daki çalkantılar nedeniyle, Cumhuriyetin ilânından önce ve sonra buralara hicret etmek zorunda kalan ailelerdi. Bunları İkinci Dünya Savaşı yıllarında Stalin döneminin zulmüne maruz kalanlar ve 1990 Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki göç edenlerle

karıştırmamak gerekir. (Onların çektikleri yürek yakan dayanılmaz acılarının dramını, bu derginin çeşitli sayılarında ve yayınlarında okumuş olabilirsiniz). Benim burada sözünü ettiğim Ahıskalılar, aralıksız 250 yıllık bir Osmanlı Eyaletiyken 1828 savaşıyla elimizden çıkan Ahıska'nın Türk ahalisinin tedirgin olup, o tarihten (Çarlık döneminden) itibaren zaman zaman göçüp Anadolu'ya gelmiş olan Ahıska Türkleridir.

Yani, Ahıska Türklerinin Anadolu'ya göçleri 1828'den itibaren başlamıştır diyebiliriz. Bu tarihten Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar, Ruslar defalarca doğudan ve batıdan Anadolu'ya saldırmışlardır. Gerek bu tarihler arasında ve gerek Cumhuriyetimizin kuruluşundan sonra da Ahıskalıların tedirginlikleri ve zaman zaman Anadolu'ya göçleri hep devam etmiştir.*

Yukarıda Ahıskalı Türklerin dertli olduklarından söz etmiştim. Çünkü 1944 Stalin zulmünü de göz önüne aldığımız zaman, bu topluluğun son 200 yıla yaklaşan ve halen devam etmekte olan dönemde nasıl bir baskı ve zulümlere maruz kaldıklarını düşündükçe, insanın ciğeri parçalanıyor.

Bizim yöremize göç etmiş olan bire bir birlikte görüşüp yaşadığımız Ahıskalılar, genelde 1900 yılından itibaren gelenlerdir. Ağırlıklı olarak Birinci Dünya Savaşı sürecinde ve Cumhuriyet döneminde gelenlerdir. Ondan öncekiler içerisinde tanıdıklarımız ikinci kuşaktır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında da tek tük

* Geniş bilgi için bkz. Yunus Zeyrek, *Belgeleri ve Tanıklarıyla Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göçleri ve 1944 Sürgünü*, Bizim Ahıska, S. 35-39.

gelenler olmuştı. Ama onlar çoğunlukla buralarda kalmayıp, Anadolu içlerine doğru gitmişlerdi. Hatta harp senelerinde buradaki eski göçmenlerin de hali vakti yerinde olanlar, Anadolu'ya göçüp gitmişlerdir.

Burada yaygın deyimle bir parantez daha açmak zorundayım. Kars ilimizden yetişmiş büyük bilgin rahmetli **Hocamız Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu'nun**, aramızdaki yaş farkı nedeniyle, başka başka zamanlarda öğrencisi oluşumuzun mutlu bir rastlantısı olarak, kaderin bizi, büyük bir özveri ve titizlikle yayını sürdürdüğü bu dergide çok saygıdeğer dost **Yunus Zeyrek Bey**'le buluşturmuş olması sonucu, bu derginin önceki muhtelif sayılarında söz konusu Ahıskalılardan bazılarının gerçek hayat hikâyelerini yayımlamıştık.

Ne yazık ki, 1953 yılında Kars'tan ayrılıp, 15 yıl Ankara'da kaldıktan sonra, 1967 yılında Kars'a döndüğüm ve ondan hayli yıllar sonra da Yunus Bey'le tanışmış olduğum tarihlerde, artık o tanıdık, dost ve akraba Ahıskalıların büyük bir kısmı Kars'ta yoktu. Bu benim için çok üzüntü verici bir kayıp olmuştur.

Bu derginin 30. Sayısında "*Kars'ta bir Ahıskalı*" başlığı altında, bölünmüş ailesinin dramını anlatmış olduğum rahmetli eniştem, 1940'lı yıllarda, Arpaçay-Başgedikler Nahiye Müdürü olan Ahmet Çakar ve onun baba tarafıyla o tarihten 1976 yılına kadar ailemizin bir saygın ferdi olarak birlikte yaşamıştık. Demek istediğim, bu birliktelik bizi, fiilen olmasa da ruhen bir Ahıskalı durumuna getirmiş bulunuyordu. Başka bir anlatımla, asla hak etmedikleri bir mezalime maruz kalarak çeşitli dönemlerde göçe zorlanmış olan Ahıska'nın mazlum ahalisinin, gittikleri yerlerde dünyaya gelmiş fakat ata yurdunu hiç görmemiş evlatları (2. ve 3. kuşak) durumuna gelmiştik. Artık bizim de hayalimize bir Ahıska hasretliği yer edip yuvalanmıştı.

Bir hayal, bir hakikat

Zaman zaman Gürcistan, Batum, Tiflis, Bakü'ye seyahatler yapan önde gelen tüccarlarımızdan, dost ve akraba Sayın Mehmet Tamyüksel Bey, iki üç yıldan beri, her sohbetimiz sırasında, beni o taraflara götürme hususunda tahrik ve teşvik ediyordu. Ben öncelikle Gence'yi ve sonra da Batum ve Ahıska'yı görmeyi arzu ediyordum.

Niçin Gence? Babam ve amcam 1914 yılında Ruslar tarafından Sibiry'a sürgün edilenler içerisinde-^{2*} Dört yıl Orenburg şehrinde tutsak olarak kalmışlar. 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra Sibiry'a'dan kaçarak Türkistan'da Buhara, Taşkent, Semerkant,

Aşkabat'ı dolaşarak izlerini kaybettirip 3 Mart 1918 **Brest Litovsk** antlaşması hükümlerince Rusların **Elviye-i Selâse**'den çekilmelerinden sonra Bakü, Tiflis üzerinden Kars'a dönebilmişlerdir. Fakat ne yazık ki, birkaç ay sonra büyük savaşın bitip 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi imzalanınca, Elviye-i Selâse (Kars, Ardahan, Batum) tekrar Ruslara bırakıldığından, Kars halkı yeniden tedirgin olup göçmeleri sonucu, babam ve amcam da çoluk çocuğunu alıp, Gence'ye gidiyorlar. Orada birkaç yıl kaldıktan sonra 30 Ekim 1920'de, Kars'ın ebedî kurtuluşu sonucu tekrar yurtlarına dönüyorlar. Aynı zamanda birbirleriyle bacanak olan babam ve amcam birer körpe çocuklarını, Gence'de geçirdikleri hastalık sonucu kaybetmişler. Annemler bizlere Gence'nin çok güzel bir şehir olduğunu hep anlatırlardı. Bu nedenle içimizde, Gence'ye karşı da bir ilgi oluşmuştur.

Sadede gelecek olursak, o gün (Cumartesi) markette otururken Mehmet Bey yine asıldı. "*Ağabey, yarın Pazar, yeni açılan Aktaş Kapısı'ndan Gürcistan-Ahılkelek'e gidip döneceğiz. Gel beraber gidelim. Şöyle bir ayağın açılsın, başka bir zaman da, Ahıska, Batum, Gence'ye de gideriz.*" diye ısrar etti. Eve geldim. Biraz düşündüm ve müspet karar verdim. Telefonla kendisine bildirdim. Çok sevindi.

22 Kasım 2015, Pazar günü sabah erken, ben, oğlum Tamer, Mehmet Bey ve eniştesi Rasim, Mehmet Bey'in oğlu Kasım'ın kullandığı kendilerine ait minibüsle yola çıktık. Saat 08,30'da Çıldır/Aktaş-Gürcistan kapısına vardık.

Belli etmemeye çalışıyordum, bu benim için bu yaşta (88) bir dönüm noktası, oldukça değişik heyecanlı bir olaydı. Geçiş işlemlerinden sonra, Ahılkelek'e doğru hareket ettik.

Güzel bir asfalt yol ve asıl dikkatimi çeken yolun her iki yanında, yola paralel olarak devam eden 10-15 m. genişliğindeki çam ağaçları şeridi oldu. Bu ağaçlık, yola ayrı bir güzellik veriyor.

Saat 10.00 sıralarında **Ahılkelek Kalesi**'ndeydik. Eski bir Türk yerleşim yeri olan ve büyüklerin bize anlattıklarına göre, kafamızda şekillenenden bambaşka bir şehirle karşılaşmıştık.

Kalenin silindirik heybetli burçları ayakta ise de, diğer tarafları haddinden fazla tahrip edilmiş, harap bir vaziyette. Genelde eski yapılar hep tek katlı olduğundan şehir çok geniş bir alana yayılmış uçsuz bucaksız bir manzara arz ediyor. Kaleden sonra şehrin pazar yerine gittik. Bir hayli dolaştık. Türkçe bilen tek bir kimseye rastlamadık. Hep Ermeni ve Gürcü. Dikkatimi çeken bir başka husus da doğalgaz

* Geniş bilgi için bkz. Mürsel Köse, *İşgalden Kurtuluşu*, Ankara, 2003.

borularının, şehrin içerisinde hep açığa çıkarılmış olmasıydı. Vasıtalar ve yayalar yerine göre, boruların altından geçiyorlar. Eski yapılar çok bakımsız.

Burası تنها bir yer, az insan görüyorsunuz... Türkçe bilen kimseye rastlamadık. Vaziyete bakılırsa buranın halkı çok fakir. Pazar yerinde sergilerin başında çoğunlukla yaşlı kadın ve erkekler var. Kendi yetiştirdikleri ürünler olduğu anlaşılan, yaş ve kuru sebze ve meyveler satıyorlar. Orada fazlaca kalmamızı gerektiren bir durum yoktu. Henüz vakit erken iken, Ahıska'ya gitmeye karar verdik. Bu benim için çok sevindirici bir karardı.

Saat 10.30'da Ahılkelek'ten ayrıldık. Yarım saat sonra, bizim Ahıskalıların konuşmalarında devamlı sözünü ettikleri **Hırtız**'ın içinden geçiyoruz. Uzunca bir asfalt yol ve iki yanında evler dizilmiş; belli ki arka tarafları bahçe.

Yol kenarında her evin önünde oldukça yaşlı kadın veya erkek, küçük masalar üzerinde sergiledikleri meyve, sebze ve kuru yemişlerle şişe ve kavanozlar içerisinde marmelat, pekmez, sirke, ceviz içi vb. şeyler satmak için gelir geçer müşteri bekliyorlar. Biz de indik, biraz dolaştık. Birisinde çok güzel bir ceviz gördük. Ama Gürcü satıcıyla iletişim kuramadık. Karşı taraftan başka bir kadın yanıma geldi, arka bahçeden çok yaşlı bir kadını çağırdı. İki büküm iki sopaya dayanarak gelen Gürcü nine Türkçeyi çok iyi konuşuyor. Ceviz pazarlığı yaptık. Anlaştık ama ille de *lari* dedi, Türk parası kabul etmedi. Hâliyle satın almaktan vazgeçmek zorunda kaldık.

Fazla vakit kaybetmemek için oradan ayrıldık. Güzergâhta yine eski bir Türk kasabası olan **Aspinza**'nın içinden geçerek, çoğunlukla her iki yanı sarp tepelerin kuşattığı dere içerisindeki asfalt yoldan Ahıska'ya doğru gidiyoruz.

*

Ahıska'ya giderken öyle bir hisse kapıldım ki, bunu burada izah etme hususunda düşünce kapasitemin aciz kaldığını itiraf etmeliyim. Hafızam beni 1940'lı yıllara doğru götürdü. Aradan geçen 75 yıllık bir dönemin hayali, bir film makarası gibi beynimde dönmeye başladı. Bu geçen süre içerisinde tanıdığım bütün Ahıskalıları kalp gözümün önünden gelip geçiyorlardı. Ben izahı güç bir duygusallık

sarmalı içerisine dalmış iken, Kasım, *"İşte senin Ahıska!"* dedi. Uykudan uyanır gibi oldum. Saate baktım tam 12.00. En az 75 yıldan bu yana gönlümüze sinip yuvalanmış hasretlik Ahıska'dayız.

İlk bakışta, Ahılkelek'te olduğu gibi, hayalimizdekinden bambaşka bir gerçek **Ahıska**.

Ata yadigârı o hasretlik havanın ve toprağın sıcaklığı bünyemizi kucaklar gibi bir hisse kapılırken etraftan birilerinin size gayet soğuk, şüpheli, mesafeli ve biraz da ihtiyatlı bakışları, araya kalın bir perde gibi iniyor. Bütün duygularınız bir anda alt üst oluyor. Ve siz hayalinizdeki Ahıska'yla haki-katteki Ahıska arasında afallıyorsunuz. Ahıska sizi tanımıyor. Sevinciniz kursağınızda düğümleniyor.

Daha sonraki tarihlerde oluşturulduğu anlaşılan merkezî yapılaşmanın dışında, burada da eski kesme taştan tek katlı, çatılı fakat genelde bakımsız evler vadide yayılmış da yayılmış bir vaziyette, oldukça geniş bir kent.

Ortalıkta pek kimseler yok. İlk girişte yaşlıca bir adama işaretle pazar yerini sorduk. Adam, *"Ben de o tarafa gidiyorum!"* gibisinden arabaya atladı. Eliyle sağa sola yönlendirerek bizi büyük bir meydanlığa götürdü. Orada kendisi inip gitti. Arabamızı bir kenara park edip biz de indik.

Geniş bir Pazar yerindeyiz. Burada Türklerden bir kimse bulabileceğimizi umuyor, hem de bir şeyler satın almak istiyorduk. Geniş sergiler/tablaların başında kadın erkek, meyve ve sebze satıyorlar. Müşteri kalabalığı yok. Bunların arasından geçerek oldukça geniş bir kapalı mekâna girdik. Orada da aynı şeyler, ayrıca kesilmiş, tavuk, hindi, kaz ve domuz eti

Ahıska Kalesinde.

pazarıcı tablaları üzerinde sergileyip satıyorlar.

Bir serginin başında, Posoflu birinin bir kadınla konuştuğunu gördüm. Adamın arkadan omzuna dokunarak kenara aldım konuşturdum. “Ara sıra buraya gelip alış veriş yapıyoruz.” dedi. Sordum, burada hiç Türk yok mu? “Hayır dedi, şu benim konuştuğum kadın Gürcü’dür, iyi Türkçe konuşur; kocası da Ermeni’dir.”

Biz de o kadından Türk parasıyla biraz ceviz, fındık, fıstık pestil vs. aldık. Yanımdakiler bu alış verişle uğraşırken ben çok derin bir duygusallığa gömülmüş kendimi bambaşka bir âlemde hissederek olmuştum. İçimden hep bizim Ahıskalıları düşünüyor, ah keşke bir tanesi, meselâ Ahmet Çakar eniştemiz hayatta olsaydı da şimdi onunla birlikte gelip, yurtlarını dolaşsaydık; o bize arayıp kendi yuvalarını gösterseydi... Burada anlatılması çok zor olan, gark olduğum bu duygusallığı birlikte yaşasaydık.

Burada ilk dikkati çeken hususlardan biri, bir nüfus yoğunluğunun olmaması! Sanki çarşıda değil de şehrin bir kenar mahallesinde dolaşıyorsunuz. Esnaf, yaşlı kadın ve erkeklerden meydana geliyor. Çok seyrek alıcılar da öyle. Şehrin bütünü dolaşmak için zamanımız yoktu. Belki başka kesimlerinde vardı ama bu dolaştığımız yerde ben herhangi bir dükkân veya mağaza da görmedim.

Arabamızla kısa bir tur attık, kenar semtlerdeki eski evler, bahçeler insana hüznün veriyor. Tabiatı, havası, suyu ve toprağıyla, gözleri yolda, sahiplerini bekler gibi size bakıyor sanki. Bu görünüm Terekemelerin bir sözünü çağırıştırıyor: “Lele köçmüş, yurdu boş.”

Şehir uyumsuz ve sanki bir iğreti azınlığın

istilâsı altında gibi geliyor insana...

Vakit ilerliyordu. Aktaş Kapısı’ndan girmiştik, Posof Kapısı’ndan çıkmaya karar verdik. Mehmet Bey, **Abastuban** dedi, oğlu Kasım **Borcom**. İkisi de daha önceleri oralara gitmişler. Borcom’a gitmeye karar verdik. Dönüşte tekrar Ahıska’ya gelip **Ahıska Kalesi**’ni de gezecektik. Bu kararımız daha isabetli oldu.

Saat 13.30 sıralarında Bocom’a yöneldik. Her iki yanı yine çam ağaçlarının oluşturduğu güzel bir asfalt koridordan gidiyoruz. Birçok köy geçtik. Levhaların birinde **Sakunet** ismini okuyunca, tekrar duyulandım. Yine bu derginin

31. sayısında yaşadığı unutulmaz dramı anlatmış olduğum rahmetli **Sakunetli Mehmet Namkoç** amcağı hatırlayıp, yeniden daldım.

Saat 14.00 Borcom’dayız. Borcom doğal olarak her iki yanı oldukça yüksek yargan olan dere içerisinde, görülmeye değer bir kasaba. Tek tük kesme taş duvarlı, iki katlı ev var, fakat dereye yukarıya uzanan her biri onar kat, çok modern oteller var. Turistik ve o derece romantik bir yer.

En nihayeteki oteller arasında, dereye dışarı platoya çıkmak isteyen meraklılar için, teleferik var. Mevsim icabı üç dört kişilik bir turistten başkasına rastlamadık. Ortalıkta pek kimseler yok. Bir bahçe içerisinde bir maden suyu var. Bizim Kasım getirmiş olduğu bir büyük damacanayı götürüp o sudan doldurdu. Bir müddet dolaştıktan sonra oradan da ayrıldık. Ama doğrusu gözümüz arkada kaldı.

Tekrar gerisin geri Ahıska’nın yolunu tuttuk. Doğruca kaleye yöneldik Saat 16.00’da kaledeydik. Gerçekten görmeğe değer, bakımlı, heybetli ve insanı duygulandıran bir yapı...

Hava kararmaya yüz tutmuştu, yola çıktık. **Vale**’den geçerken hava tamamen kararmıştı, orada durmadık. Devamla Posof kapısından geçtik. Akşam vakti Kars’a girdik.

Ani bir karar sonucu yapmış olduğumuz bu gezi, benim için çok sevindirici ve bir o kadar da duygusal oldu. Fakat asla tatmin edici olmadı. Kapsamlı bir gezi için, önümüzdeki uygun mevsimi ipe çekiyoruz.